

Алексеева Марта Антоновна
учитель начальных классов
МБОУ “Кюкяйская ПТСОШ им А.К.Акимова”
Сунтарский улус с Кюкяй
“Ааҕар балаҕан” куруһуок программата

«Ааҕар балаҕан» маннайгы кылаастарга ааҕы куруһуокун программата.

Быһаары сурук.

Ааҕы уроктарыгар айымньыны ааҕы сүрүн миэстэни ылар. Айымньы ис хоһоонун өйдүүргэ сөп түргэннээхтик, таба интонациялаан ааҕар наадалаах. Билинни кэмнэ оҕо сахалыы аахпат буолуута - хас биирдии оскуола кыһалҕата. Ааҕыга көбүлээһин биир биллэр ньыматынан урук тас өттүгэр куруһуок быһыытынан ааҕыны көдүүстээхтик тэрийии буолар.

Алын кылаас үөрэнээччитэ айымньыны сатаан өйдүүр, олоҕу кытта тэннэ тутан ырыналыыр оҕо өйө-санаата тобуллаҕас, мындыр буолар, олоххо оннун буларыгар киһи эрэнэр. Сахалыы кинигэ ааҕар оҕо толору кэпсэтэр, суруйар тыла байар, төрөөбүт тылынан иннигэһэ суох сангарар. Бытааннык ааҕар оҕо айымньы ис хоһоонун ситэ өйдөөбөт, кини ааҕа сатырыгар сырата барар, сорох тыл өйдөбүлүн быһаарбат буолан, ааҕыан баҕарбат, ааҕыга тардыспат буолар. Сөп түргэннээхтик, өйдөөн ааҕар оҕо билбэт да тылын сүрүн ис хоһоонун сатаан быһаарар, айымньы сүрүн санаатын тургэнник өйдүүр. Өйдөөн түргэнник ааҕар оҕо айымньыга интэриэһэ үрдүүр, атын да предметтэргэ чобуотуйар, ситиһиилээх буолар. Маннайгы кылаас оҕотун ааҕыга умсугутар сыалтан, «Ааҕар балаҕан» диэн куруһуок программата оҥоһулунна.

Программа уратыта: Үөрэнээччини сизрдээх майгыга-сигилигэ туһаайар туһуттан, Сунтаар улуһуттан төрүттээх, силистээх-мутуктаах суруйааччылар олохторун, айар үлэлэрин үтүө холобуругар оҕолору үөрэтэр сыаллаах сурулунна. Төрөөбүт дойду суруйааччыларын уус-уран айымньыларын этинэн-хаанынан, сүрэҕинэн-быарынан, эт мэйиитинэн ылынар буоллаҕына, оҕо киһи быһыытынан бигэ туруктаах сайдара чахчы.

Программа актуальна: көрдөрөр –иһитиннэрэр информация сайдыбыт кэмигэр, ааҕы суолтатын үрдэтии, ааҕыга интэриэһи үөскэтии. Ыйыталаһыы, бэсиэдэлэһии түмүгүнэн оҕолор Сунтаар улуһуттан тахсыбыт суруйааччылары, айымньыларын үгүстэрэ билбэттэр. Билинни түргэнник уларытар сайдыылаах олоххо оҕону сизрдээх, духовнай ис баайдаах киһи гына ийтиигэ дьулуһуу буолар.

Практической суолтата: уус-уран айымньыга интэриэһи күүһүрдүү. Төрөөбүт улууспут айар талааннаахтарын туһунан билиини ханатар, убаастабылы инэрэр суолталаах.

Программа ис хобьоно:

Сыала:

Билинни кэмнэ эһиэтиир сайдыылаах киһини ийтиигэ туһаайан, оҕо ситимнээх санатыгар ырытар, толкуйдуур, кэпсиир, суруйар, чинчийэр, айар кыаҕын арыян, олоххо тулуурдаах, дьулуурдаах, ыраас, сырдык, көңүл өйдөөх-санаалаах, бөҕө туруктаах киһини иитэн таһаарыы.

Түөлбэтин суруйааччытын олоҕун, айар үлэтин үөрэтэн, билэн, ааҕан, ырытан айымньы ис эйгэтин өйдөөн, оҕо ону киэн эйгэбэ таһаарарга үлэлээһинэ, киһи быһыытынан олоххо туруктаах, кэскиллээх буолуутугар туһулааһын. Оҕону кэрэни кэрэхсииргэ, өйдүүргэ уһуйуу; Оҕо эргиччи сайдарыгар, бэйэтин ураты киһи быһыытынан сананарыгар толору кыах биэрии.

Соруктара:

- аафыы култууратыгар дьулуһуу, ааҕааччыны иитии;
- аафыы тэтимин сайыннаран.өйдөбүллээхтик ааҕары ситиһии;
- уус-уран айымньыны оҕо тус суолталаахтык, эстетическэй таһымынан ылынар дьобурун сайыннарыы;
- сахалыы айымньылары сэргээн, кэрэхсээн, сатаан, өйдөөн ааҕарга үөрэтии;
- аахпыты бэйэ сайдытыгар туһанарга туһулааһын;
- үөрэнээччи толкуйдуур уонна айар дьобура тобулларыгар суол аһыы;
- оҕону баҕаран туран үөрэнэргэ, бэйэни сайыннараарга, бэйэ санаатын, сатабылын, дьобурун сыаналыырга уһуйуу.

Үлэ көрүгнэрэ:

Кэпсэтии, ырытыы, бэйэ олоҕор туһаныы

Ис хоһооно:

Түөлбэ суруйааччыларын, кинилэр айымньыларын билсии.

Үөрэнээччини кинигэни ааҕарга уһуйуу.

Аафыы културатыгар дьулуһуу, ааҕааччыны иитии.

Уус-уран айымньыны оҕо тус суолталаахтык ылынар дьобурун сайыннарыы.

Аафыы таһымын үрдэтии;

Уус-уран айымньыга интэриэһи, ааҕар баҕаны үөскэтии;

Олохтоох суруйааччыларга матырыяал хомуйуу;

Сүрүн ирдэбиллэр:

Тургутуу үлэбэ оҕо айымньыны төһө болҕомтолоохтук аахпытын, ис хоһоонун төһө билэрин быһаарыы.

Суругунан үлэбэ тылы, этиини таба суруйуутугар, тиэмэтин арыыйытыгар болҕомто ууруу.

Тылынан күрэххэ төрөөбүт ийэ тыл баайын-кыабын баһылааһыныгар, сахалыы толкуйу, санааны сайа этэр дьобуругар, тылыгар-өһүгэр болҕомто ууруу.

Ылар билии, сатабыл:

Тылы таба туттуу;

Бөлөх иһигэр алтыһыыга киирэ, санаа атастаһа үөрэнии;

Үлэ хайысхалара:

- Ыйга биирдэ мунуутэбэ аафыы;
- Дьарык саҕаланытыгар ханнык баҕарар айымньыны 5 мүнүүтэлээх аафыыны киллэрии(В.Зайцев ньымата);
- Аахпыты кэпсэттэрии;
- Айымньыны дорҕоонноохтук аафыы;

Үөрэтэр хайысха: Билиилэрэ-көрүүлэрэ кэниир, дьону кытары кэпсэтэ бодоруһа, санааларын этэ үөрэнэллэр.

Сайыннараар хайысха: Оҕо сахалыы ааҕар сатабылын, айар дьобурун салгыы сайыннараар. Аахпытын ырытар, кэпсиир.

Иитии хайысхата: Билиигэ-көрүүгэ тардыһыыта улаатар. Бэйэтин норуотун олоҕун-дьаһабын убаастыыр, сыаналыыр. Үтүө сирдээх, аһыныгас санаалаах буолар. Бэйэ бэйэни өйдөһө, сыаналыы, көмөлөһө улаатар.

“Ааҕар балаҕан» куруһуок үөрэнээччилэр ситиһиилэрингэр түмүк ирдэбилэ:

1. **Ааҕар дьобур сайдыыта:** Тиэкиһи сөпкө, өйдөөн, түргэнник, хоһоонноохтук ааҕар.
2. **Санарар сана сайдыыта:** Тиэкиһи ырытыыга бэйэтин санаатын толору этэр, тиэкистэн булан дакаастыыр.

3. **Суруйар дьобур сайдыта:** Сөп түргэннээхтик аабар оҕо суруйарыгар да сыыспат.

4. **Бэйэ аабыта:** Баҕарар кинигэтин, хаһыатын, сурунаалын сатаан талан аабар. Сөбүлүүр суруйааччым, айымньым диэн өйдөбүл үөскүүр.

Тустаах бырагыраамманы үөрэтии түмүгэ:

- сахалыы аабы сахалыы сөпкө санарарга улахан оруоллаабын өйдүүр;
- чугас дьонун - сэргэтин кытта истинник бодоруһар, иэйитэ уһуктар, өйө-санаата сайдарын билэр;
- үтүө сиэрдээх майгыга иитиллэр, сыаналыы үөрэнэр;
- аабы сатабылын баһылыыр, кэпсиир, ырытар.
- төрөөбүт тылын, дойдутун, дьонун-сэргэтин таптыы үөрэнэр.

Күүтүллэр түмүк:

Бу үлэ ситимнээхтик бардабына маннык киһи иитиллэн тахсыа:

Чинчийэри, ырытары сатыыр дьобурдаах оҕо;

Тылы таба тутта, айымньы тылын ырытарыгар ылбыт билиитин туһанар;

Олохтоох суруйааччылар олохторун, айымньыларын үөрэтэн, дойдутун, түөлбөтин ис сүрэхиттэн ытыктыыр оҕо;

Сыллаабы былаан – 33ч

№	Дьарык тиэмэтэ	Чааһа	көрүнгэ	Көрдөрөр мат-л
1	Билсиийи. Мин төрөөбүт Сунтаарым	1	кэпсэтиийи	Карта Презентац
2	Суруйааччы диэн кимий?	1	бэсиэдэ	Презентац
3-7	А Кондратьев	5	Ааҕан иьитиннэри	Портрет, кинигэлэр
8-11	С.А.Зверев Куллустай Бэргэн	4	Ааҕан иһитиннэри, ыйытыыларга хоруй, уруһуй	Портрет Презент инсценир
12-15	Л Попов Эйэ ырыата	4	Хобьону үөрэтии Ырыа, уруһуй	Портрет Презен Хартыына
16	И.И.Герасимов Суорҕан иьиттэн булуллубут	1	Аабыы, ырытыы	Портрет, презентац
17-20	Саллаат оҕото Чооруона	4	Аабыы, ырытыы, уруһуй	Портрет, презентация
21-24	Олохтоох суруйааччылар	4	Аабыы, Хобьон күрэхэ	Портреттар
25-32	А.А.Иванов- Күндэ хобьонноро	8	Аабыы Лит монтаж	Видеоустуу, Презентац Уруһуй
33	Сыллаабы үлэни түмүк	1	Түмүктүүр үлэлэр	Портреттар